

Humanita přemáhá byrokracii

(O německých protinacistických emigrantech v Československu)

<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/humanita-premaha-byrokracii.html>

Existence malého státu je vždy obtížnější. Tím spíše, má-li jako souseda velký stát. Tím spíše, vyvíjí-li se v tomto velkém státě síly vzdalující se demokracii. V poměru k ČSR to bylo nesporně Německo... Revizionistické snahy byly patrné i v Maďarsku a Polsku...

Pro Československo však bylo otázkou číslo jedna trvale Německo. Nacisté tam začali udávat tón, ještě předtím než se podvodem a násilím chopili vlády. Čs. úřady vytrvale sledovaly jejich rejdy poblíž hranic a jejich chuť ovlivňovat tu část sudetských Němců, pro něž čs. stát byl větší hodnou toliko pohrdání...

Již v červenci r. 1932 považovalo prezidium zemského úřadu v Praze za nutné vydat oběžník, příkazující, aby bezpečnostní a zpravodajská služba na hranicích říšskoněmeckých byla vykonávána co nejintenzivněji a nejbedlivěji. Mělo se zamezit přechodu agitátorů a podezřelých osob a v pohraničí zajistit klid a pořádek. Bezpečnostní orgány totiž zjistily, že od 30. července 1932 měly být hranice střeženy hekenkreuzlerskými hlídkami, aby židé, bankéři, komunisté a vůbec osoby prchající z Německa a úmyslem vyvést peníze, nebo z důvodů politických, byly zatčeny ještě před přechodem...

V Československu nalezla později azyl na kratší či delší dobu zejména emigrace z řad středních vrstev (obchodníků a úředníků), svobodných povolání (lékařů a advokátů), volně tvořících intelektuálů, umělců a z řad dělnictva...

Dne 27. února 1933 hořel říšský sněm a od této noci trvala štvance na komunistické a sociálně demokratické funkcionáře. Mnozí byli dostiženi, ztýráni a zavřeni a jiní se ukryli nebo zamířili na různé strany k hranicím...

Emigranti, kterým byl příchod povolen, zejména sociální demokraté, zpřesnili zprávy o ukrutnostech páchaných nacisty. Z ohně a dýmu osudného požáru a ze zmatků prvních dnů se vynořily obrysy třetí říše, nevěstící nic dobrého. Množily se případy porušování bezpečnosti čs. území: ze saské strany se střídalo přes hranice, byl poraněn čs. státní příslušník a hlídka SA se střetla s čs. finanční stráží. **I úřady začaly chápat, že je nutno chránit hranice ne tak proti komunistům jako proti nacistům.** Tón výnosů a pokynů o zacházení s emigranty se zmírnil...

Prezidium zemského úřadu konstatovalo rezignovaně, že nezbude, než zacházet s uprchlíky z Německa obdobně jako s dosavadní emigrací ruskou, ukrajinskou aj...

Přes částečné zmírnění původního postupu proti emigrantům se ještě vyskytovaly případy jejich vyhoštění. Kulturní pracovníci, jejichž svědomí bývá citlivější než politiků, vyzvali koncem září 1934 ve všech význačnějších listech pokrokovou veřejnost ČSR, aby požadovala nezkrácené právo azylu pro uprchlíky. Pod provoláním se seřadila významná jména: Božena Benešová, E.F.Burián, Max Brod, Josef Čapek, Rudolf Fuchs, dr. Julius Kelner, Hana Gregorová, prof. Alois Hába, dr. K.H.Hilar, Hugo Haas, Adolf Hoffmeister, Josef Hora, František Halas, K.B.Jiráček, Jaroslav Ježek, Edmond Konrád, Hans Krása, František Langer, dr. Geog Mannheimer, Vítězslav Nezval, Karel Nový, Ferdinand Peroutka, Marie Pujmanová,

dr. Otto Piek, dr. A.M.Píša, Erwin Schilhoff, Václav Vydra, Vladislav Vančura, dr. Ludvík Winder.

Za Schutzverband der deutschen Schriftsteller Oskar Baum, předseda, Ferd. F. Deml, jednatel.
Za Ligu pro lidská práva ing. Bohumil Příkryl, předseda, Miloš Vaněk, sekretář.

Tato výzva brzy přinesla zmírnění postoje čs. úřadů vůči uprchlíkům.

Od počátku r. 1934 dlela v Československu emigrace z další země a přece obě spolu souvisely. **Byli to rakouští dělníci, kteří se v únoru postavili se zbraní v ruce proti náporu domácích fašistů, otáčejících se za vzorem z německé říše.** Část těchto uprchlíků našla azyl v Čechách a část i se svým vedením na Moravě. **Předák rakouské sociální demokracie Otto Bauer a Julius Deutsch se usadili v Brně** pro jeho nevelkou vzdálenost od Vídně. Našli vydatnou pomoc u čs. sociální demokracie a **začali vydávat Arbiterzeitung a Der Kampf, který tajně posílali do Rakouska.** Od té doby věnovaly čs. úřady pozornost i této emigraci...

Avšak i neorganizovaní jednotlivci, vychovaní v duchu humanismu, učinili pro uprchlíky mnoho. Také banky, velké závody, obchody projevily natolik porozumění, že přispívaly k udržení existenčního minima emigrantů. Některé obchody dodávaly zdarma uhlí, jiné udělaly radost dětem emigrantů vánočními balíčky. Firma Baťa opravovala zdarma boty a několik restaurací účtovalo za obědy jen režijní ceny. České rodiny kupovaly drobné zboží od emigrantů, kteří chodili po domech a nabízeli psací potřeby, mýdla, potraviny, knihy atd. Dávaly jim adresy dalších známých. Nemocnice poskytovaly bezplatné léčení uprchlíkům, kteří se prokázali evidenčním listem některého podpůrného komitétu, jichž se v Praze utvořilo několik...

Relativně i absolutně nejvíce však pomáhali ze svého mála dělníci a tzv. drobní lidé. Dávali přímo i z vlastních kapes i prostřednictvím svých odborů a družstev. Jak se to někdy muselo zařídit, vypráví po letech František Rychtařík ze Stodůlek. Když nestačily příspěvky komitétů pro emigranty, nakupovali pro ně patroni ve Včele na dluh...

Poměr československého a v této speciální otázce spíše českého obyvatelstva k říšským Němcům byl jiný než k sudetským a Rakušanům. Mělo ještě čerstvé paměti dlouhý zápas za znovunabytí státní samostatnosti z rakouské nadvlády a ztráty, které stála světová válka. Excentrické snahy sudetských Němců rovněž nebyly s to vzbudit lásku. Vůči říšským Němcům však do té doby prakticky převládala lhostejnost, protože přímo s nimi nedocházelo ke konfliktům. (Nacismus ovšem tuto rovnováhu zvrátil.) A když se začalo rýsovat nebezpečí, uměli čeští lidé vyjmut z oprávněné nesympatie emigranty...

Pochopitelnější byly obavy obyvatelů pohraničí české národnosti. Žili odjakživa na horké půdě a také ještě měli ve vzpomínce germanizační i sociální útlak z doby rakousko-uherské. Čeští úředníci a dělníci, kteří na mnohých místech představovali jediný zastávce čs. státní myšlenky, trpěli pocitem nejistoty v sousedství německého moře za svými domovy...

A jak se k emigrantům chovali jejich pokrevní bratři, sudetští Němci? Odpověď bude dosti zajímavá. Potvrdí i v tomto bodě nekritický obdiv k množství a síle, které kompenzují vlastní pocity malosti... **Ukázalo se totiž, že téměř dvě třetiny sudetských Němců zaujaly vůči emigrantům odmítavý až nepřátelský postoj.** Zbývající část se jich ujala s příkladnou solidaritou...

Záchrany uprchlíků se aktivně účastnily intelektuální kruhy československých Němců, mezi nimi pražských židů... Čs. veřejnost sledovala vývoj v říši a byla by tak jistě činila i bez přítomnosti emigrantů v zemi. Avšak dá se s určitostí předpokládat, že jejich pobyt tuto pozornost znásoboval. Vždyť uprchlíci znamenali živou výstrahu a ztělesnění toho, jak hitlerismus ohrožoval lidství a lidstvo. **Zájmy ČSR se zbožňovaly se zájmem o osudy emigrantů i odpůrců nacismu v říši...**

V Československu se během krátké doby utvořily podpůrné organizace pro německou emigraci:

Demokratická péče o uprchlíky, Praha;

Pomocný komitét pro německé uprchlíky (zakladatel F.X. Šalda), Praha;

Sdružení k podpoře německých emigrantů, Praha;

Solidarita, sdružení na obranu práv a pro sociální pomoc, Praha;

Sociálně demokratická pomoc uprchlíkům, Praha;

Jednotný svaz soukromých zaměstnanců v ČSR, Praha;

Komitét pro pomoc židovským uprchlíkům, Praha.

Všechny komitéty usilovaly o to, aby emigrantům opatřily ubytování v kolektivech nebo v soukromí, společné stravování nebo příspěvky na obživu, ošacení a skromné kapesné. Desítkám a stovkám jich umožnily odjezd do zahraničí a do zámoří tím, že jim daly výcvik v nejrůznějších praktických povoláních a zakoupily jízdenky a lodní lístky.

Rozhodující úlohu při finanční podpoře emigrace hrály sbírky a dary od čs. veřejnosti. Bývalý emigrant v Praze a dnešní přední znalec německé emigrace Wilhelm Sternfeld (Londýn) odhaduje celkovou výši v letech 1933-39 pro udržování německých emigrantů na 15 milionů Kč. (Československem prošlo za tu dobu na 10 000 emigrantů)... příspěvky posílala také Rudá pomoc z Moskvy; za rok 1935 byla od ní částka 63 000 Kč. Nemalý podíl na podporách měly pravidelné dary poskytované prezidentem Masarykem a Benešem. (Celkem na půl milionu Kč.)...

Životně důležité byly pro emigranty evidenční listy, které jim komitéty vystavovaly jako doklad, že o ně pečují a do jisté míry se za ně zaručují. Tyto evidenční listy sloužily jako osobní průkazy před úřady lidem, kteří neměli platné pasy...

Pomocný komitét pro německé emigranty vznikl z popudu a péčí F.X. Šaldy a dalších kulturních osobností a měl především zachránit německou inteligenci. Později v něm nabyli převahu komunisté. Tento komitét získal domov pro uprchlíky v bývalém švarcenberském zámku ve Mšeci (okr. Slaný). Noví obyvatelé si jej sami upravili, zařídili darovaným nábytkem, vykopali studnu na pitnou vodu a osázeli zelinářskou zahradu. Chovali i domácí zvířata, drůbež a včely. Děti chodily do české školy a německý učitel s nimi doma opakoval učební látku. Když musili emigranti v r. 1937 zámek opustit, loučily se děti s pláčem a upřímnými díky se svými kamarády a řídícím učitelem. Tento kolektiv byl na čas přemístěn

do Přerova nad Labem (okr. Nymburk) a do Svěprávic u Horních Počernic, odkud jej vyhnala okupace.

Další komitét, Sdružení k podpoře německých emigrantů, vznikl především z popudu dělnických organizací. Sdružení najalo několik vícepokojových bytů v Praze... byla adaptována malá továrna na útulek s vlastní kuchyní, prádelnou, truhlářskou a obuvnickou dílnou a zelinářskou zahradou. Nechyběl ani lékařský pokoj, dětský pokoj a místnost pro nemocné.

Celkový životní standard se však držel na nízké úrovni. Svěřenci Sdružení přicházeli již z Německa s podlomeným zdravím za dlouhou dobu nezaměstnanosti nebo vězení. Trpěli různými chorobami a strava poskytovaná jim v útulcích nebyla vzhledem k jejich stavu dostatečná...

Sociálně demokratická pomoc uprchlíkům se starala o příslušníky SPD a odboráře této strany. V čele komitétu stál Siegfried Taub, poslanec čs. parlamentu za DSAP. Hlavní zdroj příjmů plynul od Socialistické dělnické internacionály v Paříži i od internacionály odborové a obou sociálně demokratických stran v ČSR (české a německé). Emigranti byli umístěni v různých domovech, z nichž nejlépe vedený a vybavený byl hotel Ritz na Zbraslavi, který dal k dispozici bývalý kapitán americké armády Emanuel Voska. K významnějším obyvatelům domova náležel bývalý říšský kancléř Philips Scheidemann, který na Zbraslavi zpracoval část svých pamětí. Spisovatel Robert Grötzsch tam napsal román „Wir suchen ein Land“... Po fašistickém puči v Rakousku v únoru 1934 se do tohoto domova uchýlil také část dělnických bojovníků, někteří i s rodinami...

Každý z uvedených komitétů se staral o určitý okruh lidí. Žádný z nich nemohl zastupovat všechny společně při jednání s Vysokým komisariátem pro německé uprchlíky v Ženevě nebo s čs. vládními úřady. Proto vznikl Národní komitét pro německé uprchlíky, jež tvořili vždy dva zástupci z každého komitétu. Soustřeďoval evidenci a kontrolu všech uprchlíků a napomáhal výměně zkušeností a zprostředkování informací ze zahraničí.

Konečně po Mnichovu se v ČSR vytvořil Ústřední komitét, který měl urychlit odchod emigrantů do dalších zemí. Při opatřování víz v Paříži, Londýně a Ženevě se velmi osvědčila Marie Schmolková, která do té doby hlavně působila v Komitétu pro pomoc židovským uprchlíkům...

V republice v roce 1936 bylo 1300 uprchlíků.

Ti z emigrantů, kteří se neukázali nevděčnými, dovedli pomoc Československa ocenit.. Patřil k nim **Gerhard Seger, bývalý poslanec říšského sněmu za sociální demokracii, který uprchl z koncentračního tábora v Oranienburgu a napsal první autentickou zprávu o jeho hrůzách. Prvním azylem se mu stalo Československo, čímž se podle vlastních slov vrátil „do světa kultury, do říše civilizace...“.** V r. 1934 emigroval G. Seger dále do USA a v r. 1936 vyšel v Curychu jeho „Reisetagebuch eines deutschen Emigranten“, kde se praví: **„Československo, stát vytvořený v emigraci státníky, kteří tak říkajíc byli vyučenými emigranty, se prokázalo a prokazuje stále ještě jako opravdu svobodná země, nejenom ve smyslu vlastní ústavy pro vlastní občany, nýbrž svobodná také jako země pohostinnosti pro uprchlíky z Hitlerovy říše.“**

Kapitola z knihy: Černý Bohumil, Most k novému životu (Německá emigrace v ČSR v letech 1933 až 1939), nakladatelství Lidová demokracie, Praha, 1967, str. 12-30, redakčně kráceno)

Webová stránka: www.ceskenarodnilisty.cz